

Nr 369.

Av herr **Wistrand m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling.*

I Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling beröres i allmänhet endast med lätt hand de olika ämnenas ställning på skolschemat. Ett undantag göres för de moderna språken i så måtto, att engelskan skall inträda som obligatoriskt språk redan i enhetsskolans 5:e klass och skulle bli det enda språk, vari obligatorisk skriftlig prövning sker i studentexamen, således en förstärkning av detta språks ställning 1) i avseende på antalet skolår under vilka samtliga lärjungar måste läsa ämnet, 2) beträffande den obligatoriska skrivningen i studentexamen även på latinlinjen. Tyskan synes få behålla sin nuvarande plats på schemat. Franskan är det ämne på skolschemat, som skulle bli föremål för den våldsammaste nedskärningen; dess studium skulle påbörjas ett år senare än f. n. inom enhetsskolans ram, valfritt för dem som icke ämna fortsätta fram till studentexamen — som nu — men med obestämt timantal. Det förtjänar i detta sammanhang att påpekas, att ett språk måste ha ett relativt stort antal veckotimmar till sitt förfogande under första studieåret; engelskan har nu 6, tyskan 5, latinet 8 (6), grekiskan 7. Franskan har i närvarande stund 4, sedan skolöverstyrelsen förra våren föreslagit en minskning till 3 timmar, medan Kungl. Maj:t, beaktande de pedagogiska synpunkterna, fastställde status quo. Redan av pedagogiska skäl bör franskan således i nybörjarklassen icke ha ett lägre timantal per vecka än i närvarande stund. Ämnets ställning på schemat under följande skolår är icke behandlad i propositionen, men det kan befaras, att det för en stor procent av lärjungarna blir valfritt under de två sista skolåren, och — detta utsäges klart — i detta språk skulle tydligen inga skrivingar på lärosalen äga rum. Skolkommissionen kritiserar de skriftliga översättningarna från svenska till främmande språk men glömmer dels att de äro ett nödvändigt hjälpmedel för bibringande av grammatisk säkerhet, dels att de innebära självverksamhet i högsta grad, fordra personligt omdöme och äro raka motsatsen till själlöst plugg. »De äro intet självändamål. Detta hindrar icke att de, i synnerhet av mindre kunniga lärare, stundom missbrukas, så att språket skymmes bort av grammatiska regler. Det gäller här att hålla den gyllene medelvägen mellan kommissionens ensidiga syn på språkundervisningen och den överdrivna grammatiska drill, som språk-

censorerna på vissa håll kunnat iakttaga och haft anledning att reagera emot.» (Skolreformen, Göteborgs lärarerråds yttrande över skolkommisionens betänkande, Gbg 1949 s. 22.) Man kan diskutera frågan om hur dessa officiella skrivningar skola vara beskaffade, och de vid många läroverk införda s. k. kombinerade skrivningarna motverka genom sin natur en ensidig grammatisk drill, men att officiella skolskrivningar kraftigt bidra till fasta kunskaper i ett språk är ett oomtvistligt faktum. Franskan skulle bli det enda främmande språk, vari dylika skrivningar helt skulle saknas.

Genom en stark minskning av franskans plats på skolschemat skulle samma katastrofala försämring av våra förbindelser med Frankrike och övriga romanska länder åstadkommas, som var ett faktum under den period på omkring trettio år, som föregick den nuvarande läroverksorganisationen.

Frågan blir då, om Sverige i nuvarande stund saklöst kan finna sig i en dylik försämring. Svaret kan utläsas redan genom ett studium av namnen på undertecknarna av den petition angående franskans ställning, som omnämnes i propositionen, s. 213—214. Det stora antal företagsledare inom skilda områden, som där återfinnes, visar att franskan måste beredas en tillfredsställande plats på den allmänna linjen. På reallinjen äro förhållandena nu synnerligen otillfredsställande; särskilt är att beakta, att de blivande högskoleingenjörerna i allmänhet icke, på grund av realgymnasiets nuvarande konstruktion, kunnat medtaga något annat språk än engelskan under de två sista gymnasieåren. Om franskan skulle sätta in ett år senare, riskerar man än sämre resultat. Den mycket stora procent av tekniska högskolans och Chalmers tekniska högskolas professorer, som undertecknat petitionen, utvisar otvetydigt, att bättre kunskaper i franska än sådana, som de teknologie studerandena nu i allmänhet äga, är ett krav som reses från deras lärares sida. Det enda förslag, som tagit fasta på att även realarna behöva goda allmänna språkkunskaper, är rektor Nordhults, själv civilingenjör, och detta förslag har helt kommit bort i propositionen. De allt fastare band, som knutits mellan svensk och fransk medicinsk forskning efter kriget, återspegla, bland mycket annat, nödvändigheten av att medicinarna icke, som ofta nu, avskäras från förbindelse med fransk forskning. De talrika namnen på medicine professorer och överläkare, som stå att läsa på petitionens listor, visa att sakkunskapen icke är till freds med ämnets nuvarande ställning. Betydelsen av goda kunskaper i franska för studium av exempelvis matematik och astronomi är odiskutabel.

För humanistiska studier blir en minskning av skolkunskaperna i franska en mycket allvarlig sak, som dessutom kommer att med nödvändighet förlänga de akademiska studierna. Det är självklart, att om studenterna komma till universiteten med mindre skolkunskaper i franska, måste detta ämne ta längre tid för avläggande av examen. Emellertid skulle återverkningarna drabba en rad, för att icke säga samtliga, humanistiska ämnen.

Ett särskilt besvärligt kapitel bli studierna i litteraturhistoria, vilka redan nu, särskilt genom att ämnet ger lärarkompetens först sedan det kombinerats med examen i nordiska språk, äro ett av de mest tidskrävande vid avläggande av akademisk examen. Många erinra sig sakernas läge före den nuvarande skolordningens införande: studenterna kunde endast med stor möda och tidsspilla läsa de franska verk, som en litteraturhistoriker oundgängligen måste känna till; det hände, att franska klassiker lästes i tyska översättningar; vid åtminstone ett svenskt universitet infördes en särskild tentamen i franska, innan studenterna fingo börja sina studier i allmän litteraturhistoria. Det förtjänar understrykas, att ämnet litteraturhistoria är ett av de ämnen, som ha den största tillströmningen av studenter, ett av de ämnen, som ha behov av det största antalet utbildade lärare. Genom minskning av skolkunskaperna i franska skulle i detta och andra humanistiska ämnen den redan dryga studietiden ytterligare förlängas.

Franskans vikt för alla högre studier understrykes genom att man i ovannämnda petition återfinner namnen på rektorerna för universiteten i Uppsala och Lund, för Stockholms och Göteborgs högskolor. Här må endast erinras om att 75 % av studenterna gå till universiteten eller andra högskolor. Universitetskanslern skriver i sitt yttrande: »Förmåga att utan större svårighet kunna tillgodogöra sig facklitteratur på engelska, franska och tyska synes oavvisligen nödvändig för akademiska studier.» Den högre undervisningens främsta målsmän äro ense om att goda kunskaper även i franska äro »oavvisligen nödvändiga för akademiska studier».

Franskan är en utomordentlig tuktomästare, när det gäller att bibringa eleverna förmåga till klarhet och pregnans i uttryckssättet, den fostrar till intellektuell reda, precision och känsla för stil, som gynnsamt återverka på övriga studier, på personligheten. Det klagas understundom över detta språks svårighet, liksom det talas om engelskans lätthet. Engelskan har den egenheten, att de första stegen i kunskapsförvärvandet äro de enklaste, men ju mer man tränger in i språket, dess svårare blir det: allt upplöses i särregler och konstruktionsegenheter. Franskan har, då man ej sätter målet för högt, helt andra egenheter. Föret i portgången är värst. Formsystemet är rikt — dock ej så besvärligt som exempelvis i spanskan — men då man kommit över det allra första stadiet, är ämnet snarast mindre mödosamt än engelskan. Det har också visat sig, att med den målsättning t. ex. för studentskrivningarna, som hittills tillämpats, resultatet i franska i allmänhet blivit bättre än i engelska. Emellertid förhåller det sig så, att vid den tidpunkt, då eleverna haft möjlighet till fritt val, ha de ännu ej övervunnit föret i portgången med avseende på franskan. Alla vackra ord till trots välja oerhört många skolungdomar sin ämnesgrupp icke med tanke på sin blivande levnadsbana, som de ännu ej valt, ej heller i avsikt att förvärva sig största mått av allmänbildning, utan efter vad de i valets ögonblick tro vara det lättaste. Med den roll en hög betygspoäng spelar

för inträde på vissa fackhögskolor, för förvärvande av vissa stipendier, är det ävenledes naturligt, att elever skola välja de ämnen, där de tro sig lättast kunna förvärva en hög betygssumma, ett val som betingas av deras erfarenheter i det ögonblick, då valet skall ske. Eleverna kunna i allmänhet ej heller förväntas äga den kringsyn, att de på det utvecklingsstadium de då befinna sig skola förstå värdet av franskstudierna. Det är myndigheternas sak att genom klokt konstruerade utbildningslinjer ge dem den utbildning, som de i framtiden komma att få nytta av.

En sak bör ytterligare påpekas: med större kunskaper i franska följa automatiskt ökade insikter i engelska. Det oerhört stora antalet franska ord, som engelskan innehåller, hjälper upp kunskaperna i det senare språket. Språkcensorererna ha ideligen vid de muntliga studentexamina kunnat konstatera, att latinarna ha lättare att reda sig med en okänd text än realarna. Det är icke blott latinets och de vidsträcktare allmänna språkkunskaperna, som äro orsaken härtill, utan i hög grad elevernas kunskaper i franska språket.

Frankrike har icke mist sitt inflytande vare sig materiellt eller andligt. Det intar en oförändrad rangplats inom litteraturens, konstens och vetenskapens områden. Det kan förtjäna ett omnämmande, att studiet av franska vid brittiska universitet ökat oerhört efter kriget. Trots stora svårigheter på grund av pappersbrist, krigsförstörda tryckerier etc. var år 1948 exporten av böcker till Storbritannien 420 400 kg mot 121 400 kg år 1938, en ökning av 299 000 kg, vartill kommer den osynliga bokexporten från otaliga brittiska turister, som de sista åren sökt sig till Frankrike. En kraftig höjning visar även bokexporten till Tyskland. Trots dessa siffror, som visa landets intellektuella livaktighet, ligga många värdefulla vetenskapliga arbeten otryckta, då t. ex. temporärt doktorsavhandlingar endast maskinskrivas i några få exemplar på grund av de dryga tryckningskostnaderna och den begränsade kundkretsen för specialavhandlingar. Bilden av det intellektuella arbetet inom Frankrike skulle ställa sig än ljusare, om man kunnat få ut många av dessa verk i bokmarknaden. Frankrikes främsta exportvara har alltifrån medeltiden intill de yttersta av dessa dagar varit idéer. Denna export har för vårt lands vidkommande hittills icke hindrats av några kontingenteringar, men den kan äventyras genom att vårt lands ungdom får se sina kunskaper i franska språket kraftigt försämrade.

Genom franskan går inkörsporten till den övriga romanska världen, genom kännedom om franskan blir studiet av italienska och spanska oerhört underlättat; å andra sidan kan man i de flesta fall använda franskan som meddelelsemedel inom dessa språkområden, liksom franskan är exempelvis Främre Orientens tungomål. Särskilt må framhållas franskans betydelse för hela det latinamerikanska området.

Det är onekligen anmärkningsvärt, att man just nu vill minska läroverks-ungdomens utbildning i franska, just nu, då intresset för franskan inom det frivilliga bildningsarbetet är större än någonsin förr (Folkuniversitetet redovisar i fjol 3 500 franskstuderande), just nu, då svenskar i allt större skaror söka sig till Frankrike, då fransmän allt oftare komma till vårt land: under 1948 uppvisar statistiken 25 000 svenskar, som besökt Frankrike, 12 000 fransmän, som kommit till Sverige.

Saken har en allvarigare kulturell bakgrund. Vi erinra oss, hur tyskan med sitt massiva timantal härskat på skolschemat och detta pedagogiska tyskherravälde riskerade att göra vårt land till en andlig tysk provins: impulser och signaler, liksom handböcker och kurslitteratur, strömmade över vårt land från tyskt språk- och kulturområde. Nu skall engelskan få en lika privilegierad ställning. Det är förvisso gott och välbetänkt, att vi knyts med fasta band till den engelsktalande världen, men det är icke bra för ett litet land att vara för fast knutet enbart till ett språkområde, till en kulturkrets, att hämta sina impulser och ideal enbart från ett främmande område. Ett litet land bör både ge och ta impulser i skilda riktningar. Om skolkunskaperna i främmande språk skäras ned så att ett enda får för stark övervikt, finnas risker för att vi andligt och kulturellt bli ett lydland till de länder, som tala detta tungomål, i föreliggande fall ej blott England utan även Amerika. Vi vilja icke vara utan dessa påverkningar, men vi vilja, att ett så stort antal medborgare som möjligt skola kunna direkt hämta sina intryck och draga sina lärdomar även från annat håll. Kungl. Maj:ts proposition tillåter ett dylikt inflytande och utbyte även när det gäller tyskt språkområde, den minskar i alltför hög grad denna kontakt med avseende på det franska.

Med stöd härav få vi hemställa,

att riksdagen måtte uttala sig för att under försökstiden och vid den definitiva kursplanens fastställande åtgärder vidtagas för skapande av en starkare ställning för franska språket än som framgår av det principbetänkande, som ligger till grund för den kungl. propositionen.

Stockholm den 22 februari 1950.

Karl Wistrand.
Axel Mannerskantz.

Georg Branting.
Hjalmar Nilsson,
Alnarp.

Carl Eskilsson.
Erik Arrhén.

K. G. Ewerlöf.
Carl Eric Ericsson.
Ebon Andersson.

Bengt Elmgren.
Gerard De Geer.
Ernst Wehtje.

Rickard Lindström.
Leif Cassel.
Hugo Osvald.

Ture Nerman.

Hardy Göransson.